

Зарубіжні авторські зібрання

Королі
і капуста

Харків
«ФОЛІО»
2024

І мовив морж: «Пробив наш час
Сказати кілька слів
Про туфлі... кораблі... сургуч...
Капусту й королів...
Чому вода кипить в морях?..
Чи крила є в кролів?..»
Л. Керролл «Аліса в Задзеркаллі»
(переклад В. Наріжної)

Передмова теслі¹

В Анчурії вам скажуть, що президент цієї легковажної республіки, Мірафлорес, заповдів сам собі смерть у прибережному місті Коралію; що опинився він там, тікаючи від неминучої революції, і що державних грошей, ста тисяч доларів, які він носив із собою в американській шкіряній валізі на спогад про бурхливі часи свого президентства, так ніколи й не знайшли.

За ріал перший-ліпший хлопець покаже вам його могилу. Ця могила на краю міста, біля невеличкого містка, над болотом у мангрових заростях. На могилі, в головах, проста дерев'яна колода. На ній хтось випалив розпеченим залізом:

Ramon Angel de las Cruces i Miraflores
Presidente de la Republica de Anchuria
Que sea su Juez Dies!²

Напис характеризує цих безжурних людей; вони не переслідують того, хто в могилі. «Хай його судить Бог!» — сказали вони, хоч як шкодували за незнайденими ста тисячами доларів.

¹ Тесля і Морж — персонажі притчі Льюїса Керролла з його «Аліси в Задзеркаллі».

² Хай його судить Бог! (*Ісп.*)

Заїжджій людині мешканці Кораліо розкажуть докладно про трагічну кончину свого колишнього президента. Вони розкажуть, що він намагався втекти з їхньої країни з державними грошима і з доньєю Ізабелою Гільбер, молодою американською співачкою; що, після того як його заарештували члени опозиційної політичної партії в Кораліо, йому легше було прострелити собі голову, ніж відмовитися від казенних грошей і — сеньорити Гільбер. Далі вам розкажуть, як донья Ізабела, збагнувши, що її відважному човнові загрожує мілина, що втрачено одночасно і визначного поклонника і подарунок у сто тисяч доларів, кинула якір у застоєних прибережних водах Кораліо, очікуючи на приплив.

Вам розкажуть у Кораліо, що її невдовзі підхопила швидка ходова течія в особі американця Френка Гудвіна, мешканця цього міста, ділка, який нажив собі багатство на експорті місцевих продуктів. Це був банановий король, каучуковий принц, барон індигової фарби, чорного дерева і сарсапарелі. Вам розкажуть, що через місяць після смерті президента сеньорита Гільбер вийшла заміж за сеньора Гудвіна, і, таким чином, тоді, коли фортуна перестала до неї усміхатися, зуміла відвоювати в неї нові дари, ще цінніші за втрачені.

Про дону Френка Гудвіна і його дружину тутешні мешканці можуть сказати тільки добре. Дон Френк жив серед них багато років і був у них у великій пошані. А його дружина, не докладаючи до того ніяких зусиль, стала царицею добірного товариства, позаяк воно є на цьому скромному березі. Сама губернаторша, що належала до гордого кастильського роду Монтолеон-і-Долороса-де-лос-Сантос-і-Мендес, вважає за особливу честь для себе розгорнути серветку своїми оливковими, оздобленими каблучками руками за столом у сеньори Гудвін. А якщо вам (з вашим північним марновірством) заманеться натякнути на веселе минуле місіс Гудвін, коли вона співала в опереті і своїми жвавими й розкутими манерами полонила серце вже немолодого президента, або на ту роль, яку вона відіграла в падінні цього державного мужа і злочині, що він його скоїв, мешканці Кораліо вам на

це тільки стенуть плечима (суто латинський жест), і це буде їхньою єдиною відповіддю. Якщо в них і була якась упередженість щодо сеньори Гудвін, то тепер вона могла піти їй тільки на користь, хоч би яким було її минуле.

Може здатися, що тут моя повість кінчається, а не починається. Трагедія скінчена, роман дійшов свого апогею, більше немає про що розповідати. Але читачу, який ще не задовольнив своєї цікавості, все сказане допоможе розгледіти ті таємні зв'язки, що становлять основу хитромудрої тканини описуваних подій.

Колоду, на якій написано ім'я президента Мірафлореса, щодня труть піском і корою мильного дерева. Старий індіанець-метис доглядає за могилою з усією старанністю природженого ледаря, який звик длубатися коло якої-небудь нікому не потрібної роботи. Широким іспанським ножем він виполює бур'яни, що так і пруть з могили, твердими, як ріг, мозолястими пальцями виколупує з землі мурашок, скорпіонів, жуків і поливає дерник водою, принесеною з фонтана, що аж на міському майдані. Жодну могилу не доглядають так добре, як цю.

Тільки простеживши ті таємні зв'язки, ви довідаєтесь, чому старому індіанцеві Гальвесові за доглядання могили президента Мірафлореса платить потай людина, яка ніколи не бачила цього бідолоашного правителя ні живого, ні мертвого, і чому, щойно починає сутеніти, ця людина приходить сюди і блукає трохи віддалік, кидаючи на цю безславну могилу ніжні сумні погляди.

Про бурхливу життєву путь Ізабелі Гільбер можна довідатися не в Коралію, а де-небудь в іншому місці. Нью-Орлеан дав їй життя і ту мішану французько-іспанську кров, що внесла в її душу чимало вогню і тривоги. Освіту вона здобула невелику, але якимось інстинктом уміла розгадувати людей і ті мотиви, що керують їхніми вчинками. Одчайдушна відважність, поривання до пригод і небезпеки, любов до розкошів життя — усе це було притаманне їй більше, ніж звичайним жінкам, її душа могла звільнитися з усяких пут. Вона була Євою, що вже скуштувала гріха, але ще не відчула його гіркоти. Життя вона носила, як троянду на грудях.

Серед мільйона чоловіків, кинутих до її ніг, знайшовся лише один щасливий, який здобув її ласку. Президентів Мірафлоресові, блискучому, але хисткому державцеві Анчурійської республіки, віддала вона ключ від свого відважного серця. Як же тоді могло статися, що вона, як кажуть мешканці Коралію, стала дружиною Франка Гудвіна і щасливо живе сірим, сонливим, нудним життям?

Далеко тягнуться таємні нитки життя, аж ген за море. Якщо ми підемо за ними, то довідаємося, чому сищик Куций О'Дей, що служив у Колумбійському детективному агентстві, вийшов у відставку. А щоб час минав веселіше, ми вважатимемо за обов'язок і разом за приємну розвагу прогулятися вкупі з Момусом¹ під тропічними зорями, де колись гордо виступала сувора Мельпомена². Сміятися так, щоб аж луна йшла серед цих розкішних джунглів і похмурих скель, де колись розлягалися крики нещасних, на яких нападали пірати; шпурнути геть списа й тесака і кинутись в атаку із зброєю ущипливого жарту і радості; із заржавілого шолома Романтики добувати стриманий веселий сміх — любо робити все це у затінку цитринових дерев на морському березі, вигнутому, як вуста, що от-от усміхнеться.

Бо ще не вмерли казки цього берега. Ця частина суходолу, що підставляє під бурхливі хвилі Карибського моря свої страшні тропічні джунглі, над якими височіють гоноровиті Кордильєри, ще й досі оповита таємницями й романтичними повір'ями. Там за минулих часів бунтарі і морські розбійники будили луну серед прибережних скель, орудуючи в зелених хащах кременівками й толедами, і давали поживу кондорам, що безперестанку кружляли над ними. Ці триста миль берегової смуги, славнозвісної в історії своєю бурхливою минувиною, так часто переходили з рук у руки, то до морських піратів, то до ворожої держави, то до несподівано повсталих бунтарів, що навряд чи тамтешні мешканці знали хоч раз за ці сотні років, кого саме їм називати

¹ Момус (*гр. міф.*) — бог глузу і жартів у давніх греків (*прим. перекл.*).

² Мельпомена (*гр. міф.*) — у давніх греків одна з дев'яти муз, богиня трагедії, покровителька театрального мистецтва (*прим. перекл.*).

своїм законним володарем. Пісарро, Бальбоа, сер Френсіз Дрейк і Болінар¹ зробили все, що могли, щоб повернути їх до християнської віри. Сер Джон Морген, Лафіт та інші славетні заводяки засипали їх ядрами в ім'я Абаддони².

Те ж саме відбувається тут і тепер. Щоправда, рушніці піратів замовкли; але розбійник-фотограф, але турист з кодаком, але передові загони добропристойної бригади факірів продовжують ту саму роботу. Крамарі з Німеччини, Франції, Сицилії загрибають на своїх прилавках гроші цієї країни. Добродії-авантюристи купчуються в приймальнях її правителів з проектами залізниць і концесій. Маленькі народи бавляться в уряд та інтриги, поки одного дня не з'являється в чистому морі мовчазна канонерка і не каже їм застережливо: «Не ламайте іграшок!» Разом з іншими приходить сюди шукач пригод з порожніми кишнями, які він прагне наповнити, весела людина, тямущий ділок — сучасний казковий принц, що приносить із собою будильник, яким ліпше ніж сентиментальним поцілунком можна пробудити тропіки від тисячолітнього сну. Звичайно він приносить із собою і трилисник³ і гордо порівнює його з екстравагантними пальмами. І це він прогнав звідси Мельпомену і примусив Комедію танцювати при світлі рампи Південного Хреста.

Отже, ця невеличка повість розповідає про багато всяких речей. Мабуть, вона особливо сподобається Моржу⁴ з не дуже гострим слухом. Бо в ній і справді є і черевики, і кораблі, і сургуч, і капустані пальми, і (замість королів) президенти.

Додайте сюди ще трошки кохання і змов, посипте по всьому лабіринту тропічними доларами, зігрітими долонями шукачів щастя не менше, ніж тропічним сонцем, — і вам, нарешті, здасться, що перед вами саме Життя, таке балакливе, що й найлепетливіший з Моржів утомиться від нього.

¹ Іспанські й англійські мореплавці-авантюристи (*прим. перекл.*).

² Абаддона — янгол геєни, сатана (*прим. перекл.*).

³ Трилисник — національна рослина Ірландії, що у свідомості ірландського народу закарбувалася як священна емблема його батьківщини (*прим. перекл.*).

⁴ Див. прим. 1 на с. 5.

«Лис на світанку»

Кораліо спочивало серед полуденної спеки, немов лінива красуня в суворо пильнованому гаремі. Це місто лежить біля самого моря, на смузі наносного берега. Воно здається перлинкою на зеленій стрічці. Позаду, вздовж берега, немов загрожуючи от-от упасти на місто, височить стіна Кордильєрів. Попереду розстилається море — посміхнений тюремник, ще більш непідкупний, ніж похмурі гори. Хвилі шелестять уздовж рівного берега; серед помаранчевих дерев і секвой кричать папуги; пальми безглуздо кивають своїми гнучкими кронами, немов незграбні танцюристки кордебалету, коли примадонні пора виходити.

Зненацька місто збурилося. Уздовж зарослої травую вулиці пробіг хлопчик-тубілець, голосно вигукуючи: «Busca el Señor Goodwin! Ha venido un télégrafo por el!»¹

Ці слова враз стали відомі всьому місту. У Кораліо не часто одержують телеграми. Десятки послужливих голосів вигукували разом із хлопцем ім'я сеньйора Гудвіна. Головна вулиця, що тяглася вздовж берега, вмить наповнилася людом. Кожен палко бажав особисто доправити на місце телеграму. Юрби жінок з обличчями різних кольорів, починаючи від ясно-оливкових і кінчаючи темно-брунатними, збиралися на кожному розі вулиці і жалібно виспівували: «Un telegrafo por Senor Goodwin»². Команданте, дон сеньйорель Коронель Енкарнасіон Ріос, який був прибічником владущої партії і підозрював Гудвіна в прихильності до опозиції, просичав: «Ага!» — і записав у свою секретну записну книжку як значущий факт, що сеньйор Гудвін у цей пам'ятний день одержав телеграму.

Під час цієї метушні коло дверей маленького дерев'яного будинку з'явився якийсь чоловік і почав розглядатися довкола. На дверях була вивіска з написом: «Кйю і Кленсі» — назва, яка навряд щоб виросла на тропічному ґрунті³. Чоловік, який стояв коло дверей, був Біллі Кйю, шукач щастя

¹ Шукайте сеньйора Гудвіна! Для нього прийшла телеграма! (Ісп.)

² Телеграма для сеньйора Гудвіна (Ісп.)

³ Кйю і Кленсі — ірландські прізвища (прим. перекл.).

і борець за прогрес, сучасний пірат Карибського узбережжя. Фотографія була тією зброєю, з якою Кйю і Кленсі напали на ці безпорадні береги. Знадвору біля дверей були виставлені дві великі рами із зразками їхнього мистецтва.

Кйю стояв на порозі, спершись об одвірок. На його сміливому усмішливому обличчі світилася жвава цікавість до незвичайного руху й гомону на вулиці. Зрозумівши нарешті, в чім справа, він приставив до рота руку і гукнув: «Гей, Френку!» — таким гучним голосом, що заглушив галас тубільців.

Ярдів за п'ятдесят, по той бік вулиці, що межує з морем, стояла оселя консула Сполучених Штатів. На поклик Кйю з дверей цього будинку вискочив Гудвін. Він якраз курих з Більярдом Джедді, консулом Сполучених Штатів, у кінці веранди, що вважалася за найпрохолодніше місце в Коралію.

— Мерщій! — гукнув йому Кйю. — У місті справжній шарварок з приводу телеграми, яка прибула на ваше ім'я. Треба бути обережнішими з такими речами, мій любий! З цим темпераментним народом погані жарти! Одного дня ви одержите напахчену фіалками рожеву записочку і вся країна почне корчитись у муках революції.

Гудвін попростував уздовж вулиці й розшукав хлопця з посланням. Волоокі красуні позирали на нього з боязким захопленням, бо він був чоловіком саме того типу, на яких заглядаються жінки. Високий на зріст, блондин, у вишуканому сніжно-білому костюмі і в черевиках з оленьчої шкіри, він поводився чемно, але з якоюсь люб'язною жорстокістю, зменшеною поблажливим поглядом. Коли телеграма, нарешті, була вручена, а хлопець, діставши нагороду, пішов собі, юрба з полегшенням повернулася у холодок, звідки її вигнала цікавість. Жінки заходилися куховарити на глиняних пічках під помаранчевими деревами, розчісувати своє довге гладеньке волосся, а чоловіки знов узялися до сигарет та розмов за пляшкою вина.

Гудвін сів на порозі у Кйю і прочитав телеграму. Вона була від Боба Енглгарта, американця, який жив у Сан-Матео, столиці Анчурії, що лежала за вісімдесят миль від Коралію, вглиб країни. Енглгарт був золотошукач, палкий

революціонер і взагалі добрий хлопець. А що він був людиною вигадлива і з буйною уявою, то про це свідчила телеграма. Йому треба було послати конфіденційні відомості своєму другові в Коралію. Отже, написати таке послання не можна було ні іспанською, ні англійською, бо політичне око в Анчурії завжди пильнує: і прихильники, і вороги уряду — невсипущі. Але Енгларт був дипломат. Існував лише один код, до якого він міг удатися з гарантією цілковитої безпеки. Це великий могутній код американського жаргону. І він його використав. Ось та телеграма, що прибула перед Гудвінові очі, пройшовши нерозтлумаченою через руки цікавих поштово-телеграфних урядовців: «Його пиндючливість дременує кролячою дорогою з усією монетою в торбі і сувоєм мусліну¹, від якого він здурів. Купа поменшала на шість цифр. У нашій шатті все гаразд, але потрібні побрязкувачі. Схопіть їх за комір. Заправило з мануфактурою держить керму на солону воду. Ти знаєш, що робити. Боб».

У цій нісенітниці, хоч яка вона була незрозуміла, для Гудвіна не було нічого таємничого. З усього авангарду запозятливих американців, що насунули в Анчурію, він був найщасливіший; але він не пішов би так далеко вгору, якби не вмів усе передбачати і заздалегідь робити висновки. Політична інтрига була для нього комерційною справою. Він був досить розумний, щоб впливати на привідців-змовників, і досить багатий, щоб здобути пошану в дрібноти — другорядних урядовців. У цій країні завжди була яка-небудь революційна партія і він завжди був прихильником цієї партії, бо прибічники кожного нового уряду діставали нагороду за свою роботу. Тепер в Анчурії теж існувала ліберальна партія, яка намагалася скинути президента Мірафлореса; і якби колесо фортуни повернулося щасливо, Гудвін дістав би концесію на тридцять тисяч акрів найкращих кавових плантацій у внутрішніх округах країни. Деякі нещодавні вчинки президента Мірафлореса подали Гудвінові думку, що уряд упаде не від революції, а з іншої причини, і тепер Енглартова телеграма потвердила його мудрі гадки.

¹ Мусліл — легка, тонка й м'яка тканина (прим. ред.).

Телеграма, що лишилася незрозумілою для анчурійських лінгвістів, попри всі їхні зусилля розв'язати таємницю з допомогою іспанської мови і жалюгідного запасу слів з англійської, принесла Гудвінові тривожні новини. Вона повідомляла його, що президент республіки втік із столиці з державними грішми, але не сам, а із звабливою авантюристкою, Ізабелою Гільбер, співачкою з оперної трупи. Акторів цієї трупи президент Мірафлорес ось уже цілий місяць шанував у себе в Сан-Матео такими бучними бенкетами, якими не часто шанують і королів. Слова «кроляча дорога» означали не що інше як дорогу між столицею і Коралію, де звичайно їздили на мулах. Зауваження, що «купа» поменшала на шість цифр, ясно говорило про злиденне становище національної скарбниці. Так само було цілком очевидно, що партії, яка поривається до влади і має добуватися її тепер мирним шляхом, потрібні «побрязкувачі». Якщо вона не зможе виконати своїх обіцянок і не матиме воєнної здобичі, щоб потішити переможців, то й справді ненадійне буде становище нового уряду. Отже, треба було неодмінно «схопити за комір заправилу» і повернути вкрадені гроші.

Гудвін передав послання Кйю.

— Ось почитайте, Біллі, — сказав він. — Це від Боба Енглгарта. Ану, чи розберете ви цей шифр?

Кйю присів на порозі коло Гудвіна і почав уважно читати телеграму.

— Це не шифр, — сказав він нарешті. — Це так звана словесність — особлива мова, яку вигадали письменники і яку вони приписують народові; її винайшли наші журнали, але я не знав її доти, поки президент Норвін Грін¹ не намислив її ухвалити. І тепер це вже не словесність, а мова. Словники, правда, не можуть назвати цю мову ніяк інакше, як тільки діалектом. Та ще й не народилася та порода людей, що розмовляла б цією мовою.

— Ви, Біллі, щось дуже вже залізли у філологію, — сказав Гудвін. — Але чи розумієте ви, що тут написано?

¹ Очевидно, президент якого небудь літературного товариства (прим. перекл.).

ЗМІСТ

КОРОЛІ І КАПУСТА. Переклад М. Рябової	3
Передмова теслі	5
«Лис на світанку»	10
Лотос і пляшка	18
Сміт	29
Впіймали!	40
Амурів вигнанець № 2.	51
Фонограф	57
Грошова лихоманка	69
Адмірал	79
Дивний прапор	87
Трилисник і пальма	97
Рештки честі	114
Черевики	123
Кораблі	132
Художники	141
Діккі	155
Rouge et noir.	168
Давні знайомі	176
Вітаграфоскоп	185
ЧОТИРИ МІЛЬЙОНИ. Переклад Б. Синякевич	189
Долоня Тобіна	191
Дари волхвів. Переклад Ю. Іванова	199
Космополіт у кафе	205
В антракті. Переклад Ю. Іванова	211
Кімната на горищі. Переклад Ю. Іванова	217
Служіння любові	224

Дебют Меггі	230
Вітрогон	237
Фараон і хорал. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	242
Пристосування до природи	249
Мемуари жовтого собаки	255
Приворотне зілля Айкі Шоенштайна. <i>Переклад Ю. Іванова.</i>	260
Багатство та Амур	266
Весна на замовлення	273
Зелені двері. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	279
Очима візника	288
Незакінчена оповідь. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	293
Правитель, Амур та годинник	299
Сестри золотої обручки	306
Роман біржового маклера. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	312
Двадцять років потому	317
Загублений серед бутафорій	320
Перекладач	327
Мебльована кімната. <i>Переклад О. Логвіненка.</i>	331
Короткий тріумф Тільді. <i>Переклад Ю. Іванова</i>	338
НАГОТОВАНИЙ СВІТИЧ. <i>Переклад Х. Кунець</i>	345
Наготований світич	347
Арабська ніч на Медісон-сквер	359
Рубайят шотландського віскі	365
Два джентльмени на День подяки	370
Експерт з успіху	376
Закупник з Кактус-Сіті	382
Значок полісмена О'Руна	389
Вулиця Брикдаст Роу	394
Становлення нью-йорківця	402
Марнославство і соболі	408
Соціальний трикутник	414
Пурпурова сукня	419
Зовнішня політика команди 99	425
Втрачена суміш	431
Гарлемська трагедія	436
Винна сторона	442
За світлофором	449
Сон лицаря літньої ночі	455

Останній листок. Переклад В. Горбатька	460
Граф і весільний гість	473
Країна втечі	481
Пором нездійснених бажань	481
Розповідь брудної десятки	485
Елсі в Нью-Йорку	491
«Великий утішник». Післямова Т. В. Надозірної	499